KONVERGENT VA DIVERGENT TAFAKKUR: INSON FIKRLASH JARAYONINING MUHIM SHAKLLARI

Ravshanova Feruzabonu Shavkat qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti 4-kurs talabasi
Sharaxmatova Anora Komiljon qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti o‘qituvchisi
Chirchiq, O‘zbekiston
Elektron pochta: ravshanovaf2005@gmail.com telefon: +998 88 228 01 10

Annotatsiya: Mazkur maqolada inson tafakkur jarayonining muhim shakllaridan biri bo‘lgan konvergent va divergent tafakkur tushunchalarining nazariy asoslari hamda ularning zamonaviy ta’lim va muammoni hal qilish jarayonidagi o‘rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda konvergent tafakkur mantiqiy tahlil va yagona optimal yechimni aniqlashga yo‘naltirilgan fikrlash shakli sifatida, divergent tafakkur esa muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish va ko‘plab ijodiy g‘oyalarni ishlab chiqishga xizmat qiluvchi kognitiv jarayon sifatida talqin etiladi. Shuningdek, maqolada ushbu tafakkur turlarining o‘zaro bog‘liqligi, ularning ta’lim jarayonida shaxsning analitik va kreativ salohiyatini rivojlantirishdagi ahamiyati tahliliy yondashuv asosida yoritiladi. Tadqiqot natijalari konvergent va divergent tafakkurni uyg‘un rivojlantirish zamonaviy ta’lim tizimida muhim metodologik yo‘nalish ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: konvergent tafakkur, divergent tafakkur, tafakkur jarayoni, kognitiv jarayon, ijodiy fikrlash, analitik fikrlash, muammoni hal qilish, kreativlik, tanqidiy fikrlash, intellekt nazariyasi, kognitiv psixologiya, ta’lim jarayoni, innovatsion yondashuv, fikrlash strategiyalari, shaxsiy intellektual rivojlanish.

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические основы понятий конвергентного и дивергентного мышления — одних из ключевых форм познавательного процесса человека - а также их роль в современном образовании и процессе решения проблем. В исследовании конвергентное мышление рассматривается как форма мышления, направленная на логический анализ и выявление единственного оптимального решения, тогда как дивергентное мышление трактуется как когнитивный процесс, способствующий рассмотрению проблемы с различных точек зрения и генерации множества креативных идей. Научные основы этих понятий рассматриваются в контексте теории структуры интеллекта американского психолога Джоя Пола Гилфорда и исследований в области творческого мышления. Кроме того, статья освещает взаимосвязь этих типов мышления и их значимость для развития аналитического и креативного потенциала личности в образовательном процессе на основе аналитического подхода. Результаты исследования демонстрируют, что гармоничное развитие конвергентного и дивергентного мышления является важным методологическим направлением в современной образовательной системе.

Ключевые слова: конвергентное мышление, дивергентное мышление, познавательный процесс, когнитивный процесс, творческое мышление, аналитическое мышление, решение проблем, креативность, критическое мышление, теория интеллекта,

когнитивная психология, образовательный процесс, инновационный подход, стратегии мышления, личностное интеллектуальное развитие.

Abstract. This article analyzes the theoretical foundations of convergent and divergent thinking, two essential forms of human cognitive processes, as well as their role in modern education and problem-solving. In this study, convergent thinking is conceptualized as a form of thought focused on logical analysis and identifying a single optimal solution, whereas divergent thinking is understood as a cognitive process that facilitates examining problems from multiple perspectives and generating numerous creative ideas. The scientific basis of these concepts is examined in the context of American psychologist Joy Paul Guilford's structure of intellect theory and research on creative thinking. Furthermore, the article highlights the interrelation of these types of thinking and their significance for developing analytical and creative potential in individuals within the educational process, based on an analytical approach. The findings indicate that the harmonious development of convergent and divergent thinking represents an important methodological direction in contemporary education.

Keywords: convergent thinking, divergent thinking, cognitive process, creative thinking, analytical thinking, problem-solving, creativity, critical thinking, intellect theory, cognitive psychology, educational process, innovative approach, thinking strategies, personal intellectual development.

KIRISH

Inson tafakkuri murakkab va ko‘p qirrali psixologik jarayon bo‘lib, u muammoni hal qilish, yangi g‘oyalar yaratish hamda atrof-muhitni anglash jarayonlarida muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy kognitiv psixologiya tafakkurni turli shakllar orqali tahlil qiladi va ular orasida konvergent hamda divergent tafakkur alohida ilmiy ahamiyatga ega hisoblanadi. Ushbu tafakkur shakllari insonning analitik va ijodiy fikrlash imkoniyatlarini o‘rganishda muhim nazariy asos vazifasini bajaradi.

Konvergent tafakkur muammoning yagona, eng to‘g‘ri va optimal yechimini topishga yo‘naltirilgan mantiqiy va tahliliy fikrlash jarayonini ifodalaydi. Divergent tafakkur esa muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish, bir nechta g‘oyalar ishlab chiqish va ijodiy yondashuvlarni shakllantirish bilan tavsiflanadi. Ushbu ikki fikrlash turi bir-birini inkor etmaydi, aksincha insonning kognitiv faoliyatida o‘zaro to‘ldiruvchi jarayon sifatida namoyon bo‘ladi. Ayniqsa, innovatsion g‘oyalar ishlab chiqish, murakkab muammolarni hal qilish hamda kreativ faoliyatni rivojlantirish jarayonida bu ikki tafakkur turining uyg‘unligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Konvergent va divergent tafakkur tushunchalari XX asr o‘rtalarida amerikalik psixolog Joy Paul Guilford tomonidan ishlab chiqilgan intellekt tuzilmasi nazariyasi doirasida ilmiy asoslangan. Olimning tadqiqotlarida inson intellekti ko‘p o‘lchovli tizim sifatida talqin qilinib, ijodiy fikrlash jarayonida divergent tafakkurning alohida o‘rni mavjudligi ta’kidlangan.

Hozirgi global ta’lim makonida shaxsning ijodiy va analitik salohiyatini rivojlantirish muhim vazifalardan biri sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, konvergent va divergent tafakkur jarayonlarini ilmiy jihatdan o‘rganish hamda ularni ta’lim amaliyotiga tatbiq etish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Inson tafakkuri va uning turli shakllari psixologiya hamda kognitiv fanlar doirasida uzoq yillardan beri o‘rganib kelinayotgan ilmiy yo‘nalishlardan biridir. Ayniqsa, konvergent va divergent tafakkur tushunchalari ijodiy fikrlash va muammoni hal qilish jarayonlarini tushuntirishda muhim nazariy asos sifatida qaraladi. Ushbu tushunchalarning ilmiy shakllanishi XX asr o‘rtalarida amerikalik psixolog Joy Paul Guilford [1] tomonidan ilgari surilgan intellekt tuzilmasi nazariyasi bilan chambarchas bog‘liq. Olim inson intellektini ko‘p o‘lchovli tizim sifatida izohlab, tafakkur jarayonida turli kognitiv operatsiyalar mavjudligini ta’kidlaydi. Uning fikriga ko‘ra, konvergent tafakkur muammoning yagona optimal yechimini aniqlashga yo‘naltirilgan analitik jarayon bo‘lsa, divergent tafakkur esa ko‘plab g‘oyalar ishlab chiqish va muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish bilan tavsiflanadi.

Keyingi tadqiqotlarda mazkur nazariy qarashlar rivojlantirilib, ijodiy fikrlash jarayonida divergent tafakkurning alohida o‘rni borligi ko‘rsatib berildi. Masalan, kreativ fikrlash muammosini tadqiq qilgan psixolog Edward de Bono [6] tafakkur jarayonida “lateral thinking” tushunchasini ilgari surgan. Uning fikricha, an’anaviy mantiqiy fikrlash ko‘pincha muammoni mavjud qoidalar doirasida hal qilishga olib keladi, biroq yangi g‘oya va innovatsion yechimlarni topish uchun fikrlashning moslashuvchan va noodatiy shakllari zarur. Bu esa divergent tafakkur jarayonining muhimligini ko‘rsatadi. De Bono ijodiy muammolarni hal qilishda muqobil g‘oyalarni izlash, stereotip fikrlashdan chiqish va yangi yondashuvlarni ishlab chiqish zarurligini ta’kidlaydi.

Shuningdek, zamonaviy psixologiya tadqiqotlarida tafakkur jarayonini kompleks tarzda o‘rganish tendensiyasi kuzatiladi. Intellekt va kreativlik o‘rtasidagi munosabatni tahlil qilgan tadqiqotlarda amerikalik olim Robert J. Sternberg muhim nazariy qarashlarni ilgari surgan. Uning triarxik intellekt nazariyasiga ko‘ra, inson intellekti analitik, ijodiy va amaliy komponentlardan tashkil topadi. Sternberg analitik faoliyatni ko‘proq konvergent tafakkur bilan, ijodiy komponentni esa divergent tafakkur bilan bog‘laydi. Olimning fikricha, samarali muammoni hal qilish jarayonida ushbu ikki tafakkur shakli o‘zaro integratsiyalashgan holda namoyon bo‘ladi.

Zamonaviy ta’lim tadqiqotlarida ham konvergent va divergent tafakkur masalasi alohida e’tiborga molik. Xususan, xalqaro ta’lim siyosati va innovatsion kompetensiyalarni o‘rganish bilan shug‘ullanuvchi OECD tashkiloti tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda kreativ va tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish XXI asr ta’limining muhim maqsadlaridan biri sifatida ko‘rsatiladi. Mazkur tadqiqotlarda o‘quvchilarda nafaqat aniq javob topishga qaratilgan analitik tafakkurni, balki yangi g‘oyalar ishlab chiqishga xizmat qiluvchi kreativ fikrlashni ham rivojlantirish zarurligi ta’kidlanadi. Bu esa konvergent va divergent tafakkurning ta’lim jarayonida bir-birini to‘ldiruvchi kognitiv mexanizmlar ekanligini ko‘rsatadi.

Mazkur maqolada konvergent va divergent tafakkur masalasi nazariy va tahliliy metodlar asosida o‘rganildi. Tadqiqot metodologiyasi sifatida ilmiy adabiyotlarni tizimli tahlil qilish, qiyosiy tahlil hamda kontseptual umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Avvalo, psixologiya va pedagogika sohasidagi asosiy ilmiy manbalar o‘rganilib, turli olimlarning qarashlari o‘zaro taqqoslandi. Shuningdek, konvergent va divergent tafakkurning kognitiv xususiyatlari hamda ularning muammoni hal qilish jarayonidagi funksional roli tahlil qilindi.

Metodologik yondashuvning muhim jihatlaridan biri tafakkur jarayonini integrativ tizim sifatida ko‘rib chiqishdir. Ya’ni, tadqiqot doirasida konvergent va divergent tafakkur alohida jarayon sifatida emas, balki inson fikrlash faoliyatining o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi komponentlari sifatida talqin qilindi. Bunday yondashuv muammoni hal qilish jarayonida analitik

va ijodiy fikrlashning uyg‘unlashuvi qanday natijalarga olib kelishini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Shu tariqa, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili konvergent va divergent tafakkur insonning kognitiv faoliyatida muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi. Mazkur tafakkur shakllarining o‘zaro uyg‘unligi nafaqat nazariy psixologiya, balki zamonaviy ta’lim amaliyoti uchun ham muhim ilmiy asos bo‘lib xizmat qiladi.

NATIJALAR

Mazkur tadqiqot doirasida konvergent va divergent tafakkurning inson fikrlash jarayonidagi o‘rni hamda ularning o‘zaro bog‘liqligi ilmiy adabiyotlar tahlili asosida o‘rganildi. Olib borilgan tahlillar natijasida ushbu tafakkur shakllari insonning kognitiv faoliyatida muhim va o‘zaro to‘ldiruvchi jarayon sifatida namoyon bo‘lishi aniqlanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, muammoni samarali hal qilish jarayonida konvergent va divergent tafakkur ketma-ket yoki parallel tarzda faoliyat yuritadi.

Birinchi navbatda, divergent tafakkur muammoni anglash va muqobil g‘oyalarni ishlab chiqish bosqichida muhim rol o‘ynaydi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, inson yangi vaziyat yoki muammo bilan to‘qnash kelganda, avvalo bir nechta ehtimoliy yechimlarni shakllantirishga harakat qiladi. Bu jarayon ijodiy fikrlash bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, turli variantlar va g‘oyalar ishlab chiqish imkonini beradi. Shu jihatdan divergent tafakkur muammoni hal qilish jarayonining boshlang‘ich bosqichida keng imkoniyatlar yaratadi. Bu holat kreativ fikrlash jarayonlarini o‘rgangan olimlar tomonidan ham tasdiqlangan. Xususan, ijodiy tafakkur masalalarini tadqiq qilgan Edward de Bono fikricha, muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish va stereotip fikrlash chegarasidan chiqish yangi g‘oyalar paydo bo‘lishining asosiy shartlaridan biridir.

Tadqiqot natijalari shuni ham ko‘rsatadiki, konvergent tafakkur muammoni hal qilish jarayonining keyingi bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi. Divergent tafakkur orqali yaratilgan ko‘plab g‘oyalar ichidan eng maqbul va samarali variantni tanlash aynan konvergent tafakkur orqali amalga oshiriladi. Bu jarayon mantiqiy tahlil, solishtirish va baholash kabi kognitiv operatsiyalarni o‘z ichiga oladi. Mazkur fikr psixologiya sohasida olib borilgan ko‘plab tadqiqotlar bilan ham tasdiqlangan. Jumladan, intellekt tuzilmasini o‘rgangan Joy Paul Guilford [1] inson tafakkurida divergent va konvergent operatsiyalar alohida ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlab, ularning birgalikdagi faoliyati muammoni samarali hal qilish imkonini berishini qayd etadi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, ushbu ikki tafakkur shakli o‘rtasida muayyan funksional bog‘liqlik mavjud. Divergent tafakkur muammoning turli jihatlarini ochib berish va g‘oyalar sonini ko‘paytirishga xizmat qilsa, konvergent tafakkur esa ushbu g‘oyalarni saralash, baholash va optimal variantni tanlash jarayonida muhim rol o‘ynaydi. Shu sababli, inson fikrlash faoliyatida mazkur ikki tafakkur shaklining uyg‘unligi yuqori samaradorlikni ta’minlaydi.

Tadqiqot natijalari ta’lim jarayonida ham ushbu tafakkur shakllarining muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatadi. Zamonaviy ta’lim konsepsiyalarida o‘quvchilarning nafaqat analitik fikrlashini, balki ijodiy va mustaqil fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish zarurligi ta’kidlanmoqda. Shu nuqtai nazardan, konvergent tafakkur o‘quvchilarda mantiqiy tahlil, muammoni aniq hal qilish va qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Divergent tafakkur esa o‘quvchilarning kreativ salohiyatini, yangicha fikrlashini hamda innovatsion g‘oyalar ishlab chiqish qobiliyatini shakllantiradi.

Natijalar shuni ham ko‘rsatdiki, zamonaviy ta’lim tizimida ushbu tafakkur shakllarini integratsiyalashgan holda rivojlantirish muhim metodik yondashuvlardan biri hisoblanadi. Xalqaro ta’lim tadqiqotlari ham ushbu fikrni qo‘llab-quvvatlaydi. Jumladan, ta’lim va innovatsion kompetensiyalarni o‘rganish bilan shug‘ullanuvchi OECD [5] tadqiqotlarida kreativ fikrlash, muammoni hal qilish va tanqidiy tahlil qilish ko‘nikmalarini birgalikda rivojlantirish XXI asr kompetensiyalarining muhim tarkibiy qismi sifatida e’tirof etiladi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari konvergent va divergent tafakkur inson fikrlash jarayonining o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi komponentlari ekanligini ko‘rsatadi. Mazkur tafakkur shakllarining uyg‘un rivojlanishi shaxsning intellektual salohiyatini oshirish, muammolarni samarali hal qilish hamda kreativ faoliyatni rivojlantirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Mazkur tadqiqot natijalari konvergent va divergent tafakkur inson fikrlash faoliyatining o‘zaro bog‘liq va bir-birini to‘ldiruvchi kognitiv jarayonlari ekanligini ko‘rsatadi. Adabiyotlar tahlili hamda olingan natijalar asosida ushbu tafakkur shakllari muammoni hal qilish, yangi g‘oyalar ishlab chiqish hamda analitik qaror qabul qilish jarayonlarida muhim rol o‘ynashi aniqlanadi. Shu jihatdan, konvergent va divergent tafakkur insonning intellektual faoliyatini tushuntirishda muhim nazariy kategoriya sifatida qaraladi.

Tahlil natijalariga ko‘ra, divergent tafakkur muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish, muqobil g‘oyalar ishlab chiqish hamda kreativ fikrlash jarayonlarini faollashtirishda asosiy rol o‘ynaydi. Bu jarayon insonning fikrlash moslashuvchanligi, yangi yondashuvlarni qabul qilish qobiliyati hamda tasavvur imkoniyatlari bilan chambarchas bog‘liq. Kreativ tafakkurni tadqiq qilgan Edward de Bono fikricha, muammolarni samarali hal qilish uchun inson stereotip fikrlash doirasidan chiqib, muqobil va noodatiy g‘oyalarni ishlab chiqishi zarur. Shu sababli divergent tafakkur innovatsion jarayonlar, ilmiy izlanishlar hamda yangi texnologik g‘oyalar yaratilishida muhim omillardan biri hisoblanadi.

Biroq faqatgina g‘oyalar ko‘pligi muammoni samarali hal qilish uchun yetarli emas. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, divergent tafakkur orqali yaratilgan ko‘plab variantlar orasidan eng maqbulini tanlash jarayoni konvergent tafakkur orqali amalga oshiriladi. Konvergent tafakkur muammoning aniq yechimini topishga yo‘naltirilgan bo‘lib, u mantiqiy tahlil, solishtirish, baholash va qaror qabul qilish kabi jarayonlarni o‘z ichiga oladi. Ushbu fikrni birinchi bo‘lib ilmiy asoslagan olimlardan biri Joy Paul Guilford [1] bo‘lib, u inson intellekti tuzilmasini o‘rganish jarayonida divergent va konvergent tafakkur operatsiyalarini alohida kognitiv komponentlar sifatida ta’riflagan.

Muhokama jarayonida yana bir muhim jihat shundan iboratki, zamonaviy psixologiya tadqiqotlarida tafakkur jarayonini kompleks tizim sifatida ko‘rib chiqish tendensiyasi kuchayib bormoqda. Bu yondashuvga ko‘ra, inson fikrlash faoliyatida analitik va kreativ komponentlar bir-biri bilan uzviy bog‘langan holda namoyon bo‘ladi. Intellekt va kreativlik o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarni tadqiq qilgan Robert J. Sternberg [2,3] ham aynan shu fikrni ilgari surib, samarali fikrlash jarayoni analitik, ijodiy va amaliy komponentlarning uyg‘unlashuvi orqali yuzaga kelishini ta’kidlaydi. Bu esa konvergent va divergent tafakkur o‘rtasidagi muvozanat insonning yuqori darajadagi kognitiv faoliyatini ta’minlashini ko‘rsatadi.

Shuningdek, tadqiqot natijalari ta’lim jarayonida ham mazkur tafakkur shakllarini rivojlantirish muhim pedagogik vazifa ekanligini ko‘rsatadi. Zamonaviy ta’lim tizimida

o‘quvchilarning nafaqat bilim darajasini oshirish, balki ularning mustaqil fikrlash va kreativ yondashuv qobiliyatlarini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli konvergent va divergent tafakkur ko‘nikmalarini birgalikda shakllantirish ta’lim samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Xalqaro ta’lim tadqiqotlarida ham bu masala dolzarb hisoblanadi. Jumladan, OECD [5] tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda kreativ fikrlash, tanqidiy tahlil qilish va muammoni hal qilish ko‘nikmalari XXI asr kompetensiyalarining asosiy tarkibiy qismlaridan biri sifatida e’tirof etiladi.

Umuman olganda, muhokama natijalari konvergent va divergent tafakkur inson fikrlash jarayonining ikki muhim va o‘zaro bog‘liq komponenti ekanligini tasdiqlaydi. Ularning uyg‘un rivojlanishi nafaqat ilmiy va ijodiy faoliyatda, balki ta’lim jarayonida ham shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot davomida konvergent va divergent tafakkur inson fikrlash jarayonining muhim shakllari sifatida tahlil qilindi hamda ularning kognitiv faoliyatdagi o‘rni ilmiy manbalar asosida ko‘rib chiqildi. O‘rganilgan nazariy materiallar va ilmiy qarashlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu ikki tafakkur shakli inson intellektining turli jihatlarini ifodalaydi va ular o‘zaro uzviy bog‘langan holda faoliyat yuritadi. Boshqacha aytganda, insonning samarali fikrlashi faqat bitta turdagi tafakkur bilan cheklanib qolmaydi, balki analitik va ijodiy fikrlashning uyg‘unlashuvi orqali namoyon bo‘ladi.

Tadqiqot davomida tahlil qilingan ilmiy qarashlar, xususan Joy Paul Guilford [1] tomonidan ishlab chiqilgan intellekt tuzilmasi nazariyasi, konvergent va divergent tafakkur inson fikrlash faoliyatining muhim komponentlari ekanligini ko‘rsatadi. Guilfordning fikriga ko‘ra, divergent tafakkur yangi g‘oyalar yaratish, muammoni turli nuqtai nazardan ko‘rib chiqish va kreativ yondashuvlarni ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi. Konvergent tafakkur esa mavjud g‘oyalarni tahlil qilish, baholash hamda muammoning eng maqbul yechimini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu ikki jarayon birgalikda ishlaganda fikrlash samaradorligi sezilarli darajada oshadi.

Shaxsiy kuzatuvlarim va mazkur tadqiqot jarayonida o‘rganilgan ilmiy manbalar asosida shuni ta’kidlash mumkinki, ko‘plab insonlar kundalik hayotda ushbu ikki tafakkur turidan bir vaqtning o‘zida foydalanadi, biroq ko‘pincha bu jarayon ongli ravishda anglab yetilmaydi. Masalan, inson yangi g‘oya ustida ishlayotganida yoki muammoli vaziyatni hal qilayotganida avvalo turli variantlarni o‘ylab topishga harakat qiladi. Bu jarayon divergent tafakkurning faoliyatini ifodalaydi. Keyinchalik esa ushbu variantlar ichidan eng maqbul va samarali bo‘lganini tanlash zarur bo‘ladi, bu esa konvergent tafakkur orqali amalga oshiriladi. Demak, inson tafakkuri amalda ham ushbu ikki jarayonning uyg‘unligi orqali samarali faoliyat yuritadi.

Bugungi kunda globallashuv, texnologik rivojlanish va axborot oqimining tezlashuvi sharoitida insonning kreativ va analitik fikrlash qobiliyatlari yanada muhim ahamiyat kasb etmoqda. Zamonaviy jamiyat faqatgina mavjud bilimlarni takrorlay oladigan emas, balki yangi g‘oyalar yaratishga qodir bo‘lgan shaxslarni talab qiladi. Shu sababli divergent tafakkur kreativ fikrlashni rivojlantirishning muhim omillaridan biri sifatida qaraladi. Shu bilan birga, har qanday yangi g‘oya yoki innovatsion fikr mantiqiy tahlil va asosli baholashdan o‘tishi zarur. Bu jarayonda esa konvergent tafakkur muhim rol o‘ynaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, konvergent va divergent tafakkur nafaqat psixologik nazariyada, balki ta’lim tizimida ham muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy pedagogik

yondashuvlar o‘quvchilarda faqat bilim berish bilan cheklanib qolmay, balki mustaqil fikrlash, muammoni hal qilish va kreativ yondashuv ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Xalqaro ta’lim tadqiqotlari ham aynan shu fikrni tasdiqlaydi. Jumladan, OECD [5] tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda kreativ fikrlash, tanqidiy tahlil va muammoni hal qilish ko‘nikmalari XXI asr kompetensiyalarining muhim tarkibiy qismi sifatida ko‘rsatiladi. Bu esa ta’lim jarayonida konvergent va divergent tafakkurni birgalikda rivojlantirish zarurligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shaxsiy nuqtai nazarimdan kelib chiqib aytish mumkinki, inson tafakkurining haqiqiy kuchi aynan ushbu ikki fikrlash turining muvozanatida namoyon bo‘ladi. Agar inson faqat mantiqiy tahlil bilan cheklanib qolsa, u yangi g‘oyalar yaratishda qiyinchilikka duch kelishi mumkin. Aksincha, faqat ijodiy g‘oyalarga tayanish ham har doim ham samarali natija bermaydi, chunki har bir g‘oya amaliy jihatdan asosli va mantiqan to‘g‘ri bo‘lishi kerak. Shu sababli konvergent va divergent tafakkurning uyg‘un rivojlanishi insonning intellektual salohiyatini to‘liq namoyon etishga yordam beradi.

Umuman olganda, ushbu tadqiqot konvergent va divergent tafakkur inson fikrlash faoliyatining o‘zaro bog‘liq va muhim tarkibiy qismlari ekanligini ko‘rsatadi. Ularning uyg‘un rivojlanishi shaxsning intellektual, kreativ hamda analitik imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bois kelajakdagi ilmiy tadqiqotlarda ushbu tafakkur shakllarining rivojlanish mexanizmlari, ularni ta’lim jarayonida samarali shakllantirish usullari hamda ularning innovatsion faoliyatdagi roli yanada chuqurroq o‘rganilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

ADABIYOTLAR:

1. Joy Paul Guilford. Creativity: Yesterday, Today and Tomorrow. The Journal of Creative Behavior, 1967.
2. Robert J. Sternberg. Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence. Cambridge University Press, 1985.
3. Robert J. Sternberg. Wisdom, Intelligence, and Creativity Synthesized. Cambridge University Press, 2003.
4. E. Paul Torrance. Torrance Tests of Creative Thinking. Lexington, MA: Personnel Press, 1974.
5. OECD. Fostering Students’ Creativity and Critical Thinking: What It Means in School. Paris: OECD Publishing, 2019.
6. Runco, M. A., & Acar, S. The Standard Definition of Creativity. Creativity Research Journal, 2012.
7. Sawyer, R. K. Explaining Creativity: The Science of Human Innovation. Oxford University Press, 2012.